

Sopar-col.loqui:

SÃO TOMÉ E PRÍNCIPE: CAP A L'ÀFRICA DE QUALITAT.
Elements per a la formació d'un model de desenvolupament excel·lent

12 de juliol de 2007, commemoració del 32è aniversari de la Independència Nacional de São Tomé e Príncipe.

De les 21:00 a les 24:00 h.

Restaurant Santyago, Barcelona

Entrada: 28 persones

Ponent:

LLUÍS MALLART i CASAMAJOR,

Geògraf, consultor de qualitat, de mediambient i de prevenció de riscos laborals (qualitat integral). Fou director de la Secció de Petitis Països i Territoris del Centre de Documentació i Informació Internacionals de Barcelona (CIDOB) i especialista en microstats, essent autor de més de 10 publicacions relacionades amb aquella especialitat. En aquella condició, fou el coordinador d'una estada de recerca a São Tomé e Príncipe durant l'estiu de 1986.

Presenten:

OSVALDO CUNHA VERA CRUZ,

Enginher informàtic, resident santomense i col.laborador de l'Associació Caué - Amics de São Tomé e Príncipe.

i

XAVIER MUÑOZ i TORRENT,

Geògraf i mestre en gestió pública, cap de l'Observatori Econòmic i Social i de la Sostenibilitat de Terrassa, tresorer del Col.legi de Geògrafs a Catalunya, President de l'Associació Caué - Amics de São Tomé e Príncipe.

En Xavier Muñoz, en nom de l'Associació Caué, inicia l'acte saludant el públic i agraint molt la seva presència en un acte tant singular com aquell, mitjançant el qual es commemora a Barcelona el 32è aniversari de la Independència Nacional de São Tomé e Príncipe. Agraeix en especial la gentilesa de l'empresa Flora Speciosa (que regenta l'explotació de la Roça São José, a l'Illa de São Tomé) per les flors tropicals enviades expressament des de l'arxipèlag per fer honor a aquella celebració nacional.

Presenta ràpidament els objectius de l'Associació Caué, Amics de São Tomé e Príncipe, dedicada a la promoció econòmica i social d'aquelles illes, fent èmfasi especialment a l'interès de l'organització en propiciar en l'entorn barceloní la difusió d'informació i coneixement sobre les illes i el seu context regional. Introdueix també l'enfoc que l'entitat vol donar al seu suport al país, centrat especialment en l'augment de la competitivitat de les persones mitjançant la formació i capacitat professional i mitjançant les accions d'informació, tant cap a fora com cap a dins de les Illes.

Parla en especial dels projectes que l'Associació Caué té actualment oberts i que són:

- L'endegament de la Campanya de reconeixement històric pro Monument a l'Ajuda Humanitària a São Tomé, a cloure's a final de mes de juliol.
- L'inici d'un projecte de cooperació relacionat amb l'aplicació d'energies renovables als serveis bàsics, amb la participació de la Càtedra UNESCO de Sostenibilitat de la Universitat Politècnica de Catalunya i les ONG santomenses Natcultura i SteP-UP.

Ja a la sobretaula, Muñoz torna a prendre la paraula per presentar el col·loqui. Ho fa explicant que ha estat de la conversa fortuïta amb en Lluís Mallart que sorgí la idea de parlar sobre elements per a fonamentar el desenvolupament dels microstats i, en especial, de les illes de São Tomé e Príncipe, però que proposa parlar d'aquell concepte o d'aquells conceptes ja no des d'una visió subsidiària del desenvolupament, sinó des d'una visió de la cerca de l'excel·lència. El què es pretén no és propiciar un desenvolupament d'Àfrica amb les deixalles o les restes de sèrie del 1r Món, sinó que es faci enfocant les polítiques públiques cap a un horitzó ambiciós, que inclogui la voluntat d'assolir cotes de qualitat de vida semblants a les que es mostren als estàndards de la globalització. Es tracta d'assolir objectius que cerquin l'augment de la qualitat de vida i, per tant, excel·lència en el desenvolupament de l'acció pública.

Mallart inicia el seu parlament explicant que ha acceptat el repte de parlar de São Tomé e Príncipe, tot i fer 21 anys del viatge de recerca que comandà a aquelles terres, primer des del benentès de no pretendre donar una conferència magistral sinó de provocar un debat constructiu que condueixi a una reflexió útil i aplicable. Ho fa des de seva voluntat que de les seves paraules, que emanen del seu propi aprenentatge professional en el camp de la gestió de la qualitat puguin esdevenir matèria per a formar una base vàlida per a qualsevol microstat africà per a dotar-se d'una metodologia operativa moderna útil per situar-se en el mercat global, amb tot el coneixement i eines al seu abast. En cap cas pretén donar receptes miraculoses ni convertir-se en el què algú en el Grup STP de Yahoo ha denominat un "*sabichão*" europeu.

Tothom estarà d'acord en considerar que en el món es va camí d'una globalització de l'economia, del capital, si és que ja no s'ha arribat a una extensió total (o, com anunciava Peter Taylor, l'extensió de l'economia-món). Això suposa traslladar a escala planetària el paradigma de la competència entre empreses, entre persones i també entre territoris, i a l'obligació que aquells esdevinguin competitius si volen traduir l'eficàcia de les seves economies en benestar o qualitat de vida per als membres de les seves comunitats.

En aquest món-mercat de ferotge competència cal posicionar-se diferenciadament. Segons Mallart el què interessa ara és esdevenir un "*detall*" que et faci sobresurtir per damunt de la banalitat del sistema globalitzat. Els petits països han d'esforçar-se en presentar-se com un detall de la geografia mundial, com un espai diferent, que ofereix quelcom únic diferent al que fan els altres. Aquesta és de fet l'essència de la cerca de qualitat, en tant que assegurí la proposta o l'oferta d'elements diferenciadors. Sovint, quan es parla de llocs, territoris o països la diferència la dóna les persones i les activitats que fan diferents a les que habitualment se solen fer en societats homogeneïtzades per la globalització econòmica. D'aquí que sigui extremadament important el manteniment de les essències culturals que fan que aquell territori sigui aquell i no un altre. Això ràpidament es pot aplicar a São Tomé e Príncipe on la gràcia

de les persones i de les seves tradicions i organització social les fa úniques davant de la globalitat, o almenys les fa úniques per molts del que assisteixen al sopar-col.loqui, que consideren aquelles illes com un espai viscut de forma diferent.

**Lluís Mallart conversant amb Osvaldo Cunha Vera Cruz
durant el sopar-col.loqui**

Cal preservar, doncs, aquest concepte de "detall" en els processos de desenvolupament. No es pot perdre pel camí de la millora de la qualitat de vida l'essència que fa de São Tomé i Príncipe un lloc únic. De fet, hauria de ser necessari no perdre la qualitat humana de les persones i tots aquells atributs diferenciadors i que no suposen menyscabament per a un procés equilibrat cap a estàndards de qualitat de vida acceptables, des del que els propis santomenses veuen quan es desplacen fora de les illes, com des del que els propis santomenses percebeixen que els hi cal assolir.

Mallart afirma que creu possible traslladar els preceptes de la gestió de la qualitat, i del seu assegurament que normalment s'aplica a l'avaluació de les empreses o de les indústries, també als territoris, fins al punt de ser possible subscriure una carta de qualitat o d'excel·lència de la política pública, o almenys dels criteris rectors d'aquella política, els que apunten cap a objectius eminentment socials. L'assegurament de la qualitat dels processos i dels productes en la indústria s'ha de traduir en termes socials o en termes d'un territori en qualitat de vida.

Mallart parla de la necessitat d'observar en el procés 13 punts -diu que ho fa en 13 per a donar-li més emoció i per significar que tots ells són crítics-, que n'extrau de la seva experiència com a consultor:

1. Ètica en la gestió. És impossible fargar un procés de desenvolupament sobre bases viciades, com per exemple l'extensió a totes les capes de la societat de la corrupció. La corrupció és la principal lacra del desenvolupament, a São Tomé i a qualsevol lloc del món, i també per a qualsevol empresa o organització. És el que comporta decepcions i

desconfiança en el procés i, per tant, en què els objectius estiguin ben dirigits i que responguin a la resolució real dels problemes.

2. Coneixement del procés intern. Cal ser al màxim coneixedor de les pròpies capacitats i també d'allò que volem fer com a territori o com a organització. És la base per avançar: créixer o innovar sobre la millora dels propis processos, que és la forma més habitual de fer-ho.
3. Anàlisi de les capacitats, doncs. Cal procedir a gestionar el coneixement sobre el què som i també sobre els avenços continus.
4. Punts crítics. Cal, encara que sigui somera, una diagnosi sobre les nostres pròpies possibilitats: punts dèbits i forts, així com sobre allò que assumim que som i que no podem qualificar ni com a positiu i com a negatiu.
5. Recursos externs. Cal fer també una anàlisi del context i dels elements que podem comptar per al nostre projecte. Cal fer anàlisi de les amenaces i de les oportunitats, o, millor encara, convertir la solució o la prevenció de les amenaces en oportunitats.
6. Planificació operativa: cal planificar transversalment, necessàriament pensant que cada departament de la nostra organització no ha de ser un vas estanc, sinó peces diferents de l'engranatge que han de funcionar harmònicament. Cal conèixer i difondre el coneixement sobre el funcionament de tots els racons de l'organització o del territori, cal enriquir els processos.
7. Indicadors de referència. Hem de disposar d'un dispositiu de mesura del progrés, ja sia en base a l'adopció de reptes quantificables que ens permetin mesurar l'acompliment d'objectius (en funció a allò que nosaltres esperem que succeeixi), ja sia en base a l'adopció d'estàndards. La mesura ens ha de permetre poder plantejar-nos nous objectius.
8. Capital humà format. Cal que la nostra organització tingui capacitat en funció del coneixement que atesorem i que podem ser capaços de crear. Ens cal créixer pensant que la formació ha de ser constant per als ciutadans. A major formació (és a dir a major intercanvi de coneixement), més possibilitats de desenvolupament creatiu i, per tant, de competitivitat.
9. Estratègies d'actuació. Cal definir les línies-mare de la nostra actuació: com nosaltres volen arribar a assolir els objectius. Definició, de fet, de les línies estratègiques que ens apuntin clarament a uns objectius assolibles i, per tant, acompanyades de propostes operatives, d'accions concretes. Aquestes línies estratègiques i propostes operatives han de ser transferibles, s'ha de fer partícips a tots els individus de l'organització de cap a on es va i de com es vol resoldre el procés. Els membres de l'organització han de ser part de les estratègies. Tot ha de conformar un seguit de compromisos que s'han d'adoptar pels membres de l'organització, generant cultura d'organització.
10. Verificació dels propis compromisos. Cal fer un seguiment constant o en diferents moments del grau de compliment dels compromisos, que en el cas

dels territoris o de les comunitats es traduirà principalment en el grau de satisfacció percebuda per la ciutadania.

11. Verificació de la dependència. En quin grau seguim dependent de factors externs per assolir els objectius, entenent que és més lliure qui en depèn de menys. O també en quin grau aconseguim ser interdependents amb els nostres veïns o benefactors, o quina és la nostra influència sobre el seu comportament...
12. Avaluació i aprenentatge. Cal valorar especialment l'eficàcia de les nostres accions, com a mínim per a procurar pel *manteniment* de la qualitat de vida (almenys que no empitjori). Avaluar en el sentit de cerca de la millora, que no amb una voluntat purament punitiva. Amb una avaluació enfocada a la cerca de la millora estarem convertint la nostra organització en un ens d'aprenentatge. Per als territoris, el mateix: esdevenir un territori que aprèn (*learning territory, learning region*).
13. Revisió permanent dels resultats de les nostres accions, com a sublimació dels anteriors preceptes, que en polítiques públiques significa l'acceptació de la crítica com a element necessari per a la millora, en tant que repercuteix en la qualitat de vida i per tant en la felicitat de les persones, tant en la percebuda com en la que podem entendre com real des d'una posició amb perspectiva, com la que en Mallart fa.

Oswaldo Cunha Vera Cruz intervé en un perfecte català per agrair a tots els presents la congregació al voltant de la Diada Nacional de São Tomé, en un lloc tant llunyà del seu país. Això -diu- l'omple de joia i d'emoció i el fa encara més partícep de la societat catalana. Rep un sentit aplaudiment pels assistents al sopar.

Cunha felicita el ponent i diu que és molt difícil entrar a rebatre les seves paraules tant centrades en conceptes que rallen la filosofia i unes receptes inqüestionables des del punt de vista de *manual* per encarar la construcció de polítiques públiques. Malgrat això, ell fa l'esforç de trasplantar allò que ha dit en Mallart a la realitat de la decisió pública a São Tomé i ho veu ja difícil d'entrada, en tant que els criteris sobre el què és bò o dolent no són exactament els mateixos a Àfrica. Per exemple, entrant en el primer dels preceptes esbossats per Mallart, s'ha d'entendre que en una comunitat petita i, més encara, en una d'aïllada com la santomense, hi tenen molta importància les relacions familiars a l'hora de prendre decisions sobre l'adjudicació de feines o de contactes, o fins i tot a l'hora de castigar pràctiques incorrectes. Si saps que de la teva decisió en pot dependre el futur o la vida d'una família que, a sobre, pot ser part de la teva família ampliada, mai hi aniràs en contra. Els càstics a les incorreccions seran necessàriament lleus. A São Tomé tothom és família i per tant és difícil prendre decisions fredes sense valorar les repercussions que tindran, àdhuc sobre el què pot pensar la teva pròpia mare! Això és molt difícil d'entendre per algú que ve de fora i que no participa de lligams tant forts de parentiu. Això condiciona que la societat visqui del capital relacional i el nepotisme, que a l'extrem pot convertir-se en la millor base per a la corrupció. L'actitut hauria de ser una altra, però és pràcticament impossible plantejar-ho d'una forma perfecta. Caldria fer una adaptació *ad hoc* de les recomanacions d'en Mallart.

I, és clar -afegeix Cunha-, si es comença així de preventius, partint d'aquesta ètica basada en la prioritització de la família, potser serà força difícil posar a la pràctica,

sense més, els altres punts. Molt possiblement caldrà incidir en la modificació d'aquests patrons familiars o sublimar-los a l'escala que tot el país és família per donar un bon inici a l'aplicació del mètode que proposa Mallart o a d'altres que suposin l'aplicació estricta de patrons administratius o de criteris que es basen en la resposabilitat social.

De fet, l'estat colonial solucionava aquest aspecte, perquè eren externs els gestors del territori i no tenien cap escrúpol en aplicar l'ordenament, que era el seu, la seva ètica, un model totalment paternalista; que reportava com a mínim el manteniment d'allò bàsic per al sosteniment de la població (que a canvi havia de ser productiva, és clar), però a costa de la manca d'equitat i de llibertat, de la inexistència d'un veritable reconeixement d'una única ciutadania.

També és clar que es té una imatge molt esbiaixada del què és Àfrica i de què són els africans en l'aplicació de models d'ordenament i de pensar en recursos humans. Almenys a São Tomé no falta la gent capacitada, malgrat sembla estendre's un drama genèric (que creu aplicable a d'altres comunitats locals de tot el món) consistent en allò que no sempre els millors o els més ètics arriben als llocs de més responsabilitat. En diversos forums s'ha posat de manifest que hi ha un rebuig automàtic contra els "sabichões", els sabirondos que venen formats de l'exterior i, més encara, si es queden a viure a Portugal, a fora del país, que és el què fan els més pragmàtics, entre d'altres coses per motius de millor remuneració, o altres per motius personals. L'enveja que maleeix la societat illenca provoca aquest rebuig sobre els qui sovint suggereixen millores més intel·ligents i creatives. I això dificulta que es puguin introduir amb facilitat elements que millorin els models de creixement, si és que n'hi ha de models. En tot cas, São Tomé e Príncipe i Àfrica en general mereixen l'adopció d'altres models propis, segurament emanant dels propis africans.

Muñoz intervé per afirmar que, de fet, els models els imposen els líders i que, en una societat on l'equilibri social decreix (àdhuc en l'accès a la informació i al coneixement), la figura del líder pren molta més importància, fins al punt d'idealitzar-se i de seguir-se com un model, com al *model*. El líder és un element eminentment pedagògic i l'ètica que transmeti és la que la comunitat prendrà com a model d'ètica.

Muñoz afegeix que el preocupa la introducció de models de països veïns on la corrupció encara és més extesa que a São Tomé. En definitiva, afirma que el model democràtic que s'estengui a les Illes podria ser model per altres països del voltant, per tal com l'exercici del poder en aquella escala es fa tant evident que els actes contraris a l'ètica (tal com nosaltres l'entendem) són directament visibles. La corrupció en l'escala humana ha de ser molt subtil perquè no es percebeixi, o ha de ser assumida com una constant amb la que cal jugar o tenir en compte a l'hora de construir polítiques públiques, i que els corruptes campin amb total impunitat perquè tothom accepta la pràctica com a part de les regles del joc. Fins i tot, afegeix, si un polític no és corrupte pot ser pecebut com un *mal polític*, perquè demostra que no es capaç d'enriquir-se personalment quan ha exercit el poder.

Intervé el Dr. Jordi Domingo (geògraf, professor de la Universitat de Lleida) per fer ènfasi en el concepte del líder i del seu paper en transmetre il·lusió a la població. El discurs ha de ser il·lusionant perquè es plantegi una base sòlida a l'avenç social. En una societat de democràcia *incipient* (o, com recorda dels anys 80, de "*democràcia o socialisme aplicats a Àfrica*") cal una política dels gestos exemplificants, dels petits passos, però fermes, cap a una direcció positiva del desenvolupament, que, a més, si

es pot, emanin de l'aplicació de la pròpia tradició social del país. I això és especialment important en una escala d'estudi on els personatges estan identificats, tenen cares, esdevenen i evolucionen en l'escala humana, com és l'escala de São Tomé. El líder (del país, dels municipis, dels partits, dels sindicats, de les forces vives, etc) ha de ser conscient i responsable del seu paper envers la societat, més encara en aquella escala diminuta. Si el líder esdevé corrupte, la societat se'n tornarà corrupte. És el líder qui ha de donar credibilitat al model, sinó no n'hi ha, i si no n'hi ha no hi ha Estat; o potser no és aquell model el que s'ha d'implementar, malgrat costa molt pensar en algun que no respecti els drets humans o, per exemple, el paper de la dona, dels infants o dels vells.

Intervenien d'altres assistents al sopar que aporten la seva visió sobre els conceptes tractats per en Mallart i la seva aplicació al desenvolupament social o territorial.

Mallart conclou que s'han d'entendre les seves paraules com a principis generals de com creu ell que s'ha d'encarar avui en dia l'organització d'un petit país, que en teoria hauria de ser més senzill que un de gran; malgrat, com diu el geògraf brasiler Milton Santos, és en el detall on creixen les complexitats, perquè s'encara l'escala humana, que és la de les emocions. Insisteix en què São Tomé ha de trobar el seu "detall", els seus trets diferenciadors en el món global i comunicar-los. Afegeix que "tu no existeixes si no hi ha ningú que et valori, que no reclami els teus serveis": *cantar-se les pròpies gràcies* pot ser estèril si ho fas només per tu mateix; pots trobar una satisfacció personal però no un reconeixement que et reporti una posició en el mercat i et permeti vendre't bé. Encara que això no ho és a tota costa, sinó vetllant per mantenir les essències que et permeten ser diferent i per tant "excel·lir" entre els altres. De fet, com ho fa o ho ha fet São Tomé e Príncipe i la gent de São Tomé e Príncipe per a tots els presents. Però per parlar de desenvolupament aquest detall ha de ser comunicat en la globalitat (i també cap a dins del territori, per tal que la gent en sigui també conscient de les seves pròpies capacitats, dels factors que els diferencien de la globalitat).

La manifestació de la més excel·lent de les qualificacions, afegeix Muñoz, és significar una relació quasi-emocional o emocional amb el territori i la gent, havent aconseguit efectivament que la gent o els clients estimin, fins al punt de voler tornar, com ha succeït amb molts dels presents, que han passat de ser mers turistes o clients a considerar São Tomé com casa seva.

Muñoz per acabar fa èmfasi en l'oportunitat de São Tomé e Príncipe d'aprofitar-se de l'experiència dels altres i d'aprendre d'allò positiu, emprant els recursos humans que disposa dins i fora del país, que res tenen a envejar en capacitat innovadora i creativa de qualsevol altre ciutadà del nord i que poden assajar una perspectiva global i local que permeti situar São Tomé e Príncipe en el seu lloc i proposar noves funcionalitats en la regió del Golf de Guinea i en el conjunt d'Àfrica que li permetin adoptar nous rols competitiu.